

УДК 821.162.1'05-94.09Чайковський:[82.02:7.035]

Цьолик Н.М.

ІСТОРИЧНА ПРОЗА МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНИХ ШУКАНЬ «УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

Анотація. У статті проаналізовано візії польських літературних критиків, що засвідчують певну рецепцію життєвого шляху, а також осмислення творів Міхала Чайковського у контексті «української школи» польського романтизму. Окреслено також жанрово-тематичні та композиційні особливості прози, здійснено аналіз нарративної стратегії автора, показано ідейно-світоглядні та естетичні погляди письменника, його літературні контакти. З'ясовано значення його творчості та діяльності через втілення романтичної ідеї чину. Робота є черговим кроком на шляху осмислення місця і ролі творчості М. Чайковського в польському романтизмі через призму особливостей історичної прози. На теоретичному рівні вона є спробою наукового прочитання творів у контексті історичних, суспільних та культурних чинників. Дослідження є внеском у сукупність теоретичних знань герменевтики, теорії літератури, соціальної антропології.

Ключові слова: романтизм, «українська школа», козакофільство, слов'янофільство, багатокультурність, історична проза, романтичний герой, козак.

Інформація про автора: Цьолик Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра іноземних мов і перекладу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Електронна адреса: nata_cl@ukr.net

Tsiolyk N.

HISTORICAL PROSE OF MICHAL TCHAIKOVSKY IN THE CONTEXT OF THE “UKRAINIAN SCHOOL” AESTHETIC SEARCHES

Abstract. The article analyses the visions of Polish literary critics, attesting to a certain reception of the life path as well as the comprehension of Michal Tchaikovsky's works in the context of the Polish Romanticism “Ukrainian school”. The genre-thematic and compositional features of the prose are also outlined, the author's narrative strategy is analysed, and both ideological and aesthetic writer views and his literary contacts are shown. The significance of his creativity and activity through the implementation of the romantic idea is clarified. Tchaikovsky's creation of a prose formula for Romantic Ukrainianism, the search for new forms of transferring Ukrainian stereotypes to Polish soil is still poorly understood. Various manifestations of reception and prose typology, M. Tchaikovsky's artistic skill in the context of the “Ukrainian school” became the subject of the research. The author's world-views were taken into account while studying Tchaikovsky's prose which made it possible to systematically outline the problems, poetic and genre features of the works. The embodiment of the romantic ethnic hero features, a look on the Cossacks are expressed both in the works themselves and in the author's prefaces, comments, notes making up an integral part of the

writer's creative achievements. M. Tchaikovsky is considered the father of a Polish historical novel. Mythologized vision of history and modern Polish-Ukrainian relations are reflected in various prose forms – diary, gavendas (“Gavendas”, “Legends”, “The Poles and Poles Strange Life”), adventure stories (“Wernygora”, “Kirdzhali”, “Stefan Charnetsky”, “Koshovata”, “Ovruchanyń”, “Hetman of Ukraine”), modern stories (“The Gilovs”, “Anna”), pamphlets (“Bulgaria”, “Nemolyaka”, “Bosnia”, “From Hetman Lach Times”). Slavic-Turkish tales of the Danube Cossacks whose manuscripts were burned in Istanbul remain still unknown. The movement of life was the M. Tchaikovsky environment namely a direct action in which one sees scope, confidence, and desire to bring to life all that he dreamed of. The author of “Wernygora” realised his longing for ancient life through literary activity, he dreamed of Ukraine, and created a world he wanted to see around him. The Cossacks, Slavophilism and colourful personalities have become he sources of M. Tchaikovsky's works. The moment of literary creativity comes in the periods when the social roles of the politician and the soldier have been lost. The paper is another step towards understanding the place and role of M. Tchaikovsky's works in Polish romanticism through the prism of historical prose. It is an attempt to read the works scientifically in the context of historical, social and cultural factors at the theoretical level. Research is a contribution to the set of theoretical knowledge of hermeneutics, theory of literature, social anthropology.

Key words: Romanticism, “Ukrainian School”, Cossacks, Slavophilism, Multiculturalism, Historical Prose, Romantic Hero, Cossack.

Information about author: Tsolyk Nataliia, Candidate of Philology, Associate Professor, Foreign Languages and Translation department, Lesia Ukrainka Eastern European University.

E-mail: nata_cl@ukr.net

Ciołyk N.

PROZA HISTORYCZNA MICHAŁA CZAJKOWSKIEGO W KONTEKŚCIE ESTETYCZNYCH POSZUKIWAŃ „UKRAIŃSKIEJ SZKOŁY”

Streszczenie. W artykule przeanalizowano wizję polskiej krytyki literackiej, świadczące o światopoglądzie i interpretacji dzieł Michała Czajkowskiego w kontekście „ukraińskiej szkoły” polskiego romantyzmu. Przedstawiono także cechy tematyczno-kompozycyjne prozy, przeanalizowano strategię narracyjną autora, pokazano ideologiczne i estetyczne poglądy pisarza oraz jego kontakty literackie. Odkrywane jest znaczenie jego twórczości i działalności poprzez realizację romantycznej idei czynu. Stworzenie przez Czajkowskiego formuły prozatorskiej dla romantycznego ukrainizmu, poszukiwanie nowych form przenoszenia ukraińskich stereotypów na polską ziemię są wciąż słabo zbadane. Przedmiotem badań stały się różne przejawy odbioru i typologii prozy, umiejętności artystyczne M. Czajkowskiego w kontekście „szkoły ukraińskiej”. W trakcie badania prozy Czajkowskiego wzięto pod uwagę światopogląd autora, co pozwoliło na systematyczne określenie problemów, cech poetyckich i gatunkowych. Cechy ucieleśnienia romantycznego bohatera, wizja kozaczyzny, wyrażone zarówno w samych dziełach, jak i we wstępach, komentarzach i notatkach autora, które są integralną częścią twórczych osiągnięć pisarza. M. Czajkowski jest uważany za ojca polskiej powieści historycznej. Zmitologizowana wizja historii i ówczesne stosunki polsko-ukraińskie znajdują odbicie w różnych formach prozy – pamiętnika, gawędy („Gawędy”, „Legends”, „Dziwne życie Polaków i Polek”), ryzykowej przygody („Wernyhora”,

„Kirdżali”, „Stefan Czarnecki”, „Koszowata”, „Owruczanin”, „Tetman Ukrainy”), współczesnej powieści („Rodzina Gilów”, „Anna”), powieści-pamfletu („Bułgaria”, „Niemolaka”, „Bosnia”, „Z czasów hetmana Lacha”). Słowiańsko-tureckie opowieści o Dunajskich Kozakach, których rękopisy zostały spalone w Stambule, pozostają nieznane. Żywiołem M. Czajkowskiego był ruch życia – bezpośrednie działanie, w którym tkwi pewność siebie i dążenie do wcielenia wszystkiego, o czym marzył. To dzięki działalności literackiej autor „Wernyhory” wyrażał tęsknotę za dawnym życiem, marzył o Ukrainie, tworzył świat, który chciał wokół siebie widzieć. Źródłem twórczości M. Czajkowskiego były słowianofilstwo, kozakofilstwo i bohaterskość. Praca ta jest kolejnym krokiem w kierunku do zrozumienia miejsca i roli twórczości M. Czajkowskiego w polskim romantyzmie z perspektywy prozy historycznej. Na poziomie teoretycznym jest to próba naukowego odczytania prac w kontekście czynników historycznych, społecznych i kulturowych. Niniejsze badanie stanowi wkład w zbiór wiedzy teoretycznej z hermeneutyki, teorii literatury, antropologii społecznej.

Słowa kluczowe: romantyzm, „szkoła ukraińska”, kozakofilstwo, słowianofilstwo, wielokulturowość, proza historyczna, bohater romantyczny, kozak.

Nota o autorze: Ciolyk Natalia, doktor filologii, docent, katedra języków obcych i tłumaczenia, Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki.

E-mail: nata_cl@ukr.net

Польська проза «української школи» в польській літературі, яка за своїм художньо-естетичним та ідеологічним наповненням була досить помітним явищем і досі залишається мало вивченою в польському і українському літературознавстві. Для нас важливо й те, що тут знайшла своє відображення концепція літературного українізму. Це особливо стосується письменників українсько-польського пограниччя, чимало з яких ідеалізували спільну польсько-українську історію й були пристрасними прихильниками козаччини, а також таких, що були запеклими противниками останньої. Тут, насамперед необхідно назвати імена М. Чайковського та М. Грабовського. Збиральницька діяльність А. Марцінковського завершилась виданням двотомної фольклористичної й етнографічної праці «Люд український», яка стала джерелом власної творчості. Соціальні й побутові мотиви тогочасного становища українського селянина підіймав у своїх українських повістях Ю.Крашевський. Можна стверджувати, що романтична погранична проза також вражає всією різноманітністю порушуваних тем, мотивів, топосів, насамперед, пов'язаних з Україною.

У XIX столітті українська тематика, зокрема історична, у творчості польських романтиків відображала не лише естетичні уподобання, а насамперед давала можливість висловлення власних світоглядних і літературних позицій, підпорядкованих головній меті – боротьбі за відродження польської державності. У романтичному доробку «української школи» синтезувалися східні (українські) та західні (польські й європейські) соціокультурні елементи, що дало дослідникам підставу назвати її своєрідним явищем «на Схід від Заходу, та на Захід від Сходу» [6, с. 85]. «Українська школа» в польському романтизмі виникла в 20-х роках XIX століття. Ст. Маковський зазначає, що творцем назви цієї школи є Олександр Тичинський, який 1837 р. писав: «Дух і стиль «української школи» відрізняються від духу і стилю «школи литовської», а ще більше від інших поезій польських. Понурість,

дикість, криваві образи є улюбленою буденністю поетів «української школи». Предмети і образи «української школи» створили новий світ для польської: світ татарів, отаманів, козаків, чайок, українських містечок і українських рік» [7, с. 156]. На його думку, «поетів «української школи» не можна розглядати в категоріях культурно-етнічного пограниччя», «в їхній свідомості усі поділи і відмінності мали лише соціальний характер, а не національний» [7, с. 154]. Учений зробив свої висновки на підставі творчості Ю.-Б. Залеського, відомого своїм сентиментальним підходом до зображення України, та обійшов увагою твори інших представників «школи», в яких, незважаючи на позитивну візію українсько-польських взаємин, «польськість» і «українськість» знаходять своє чітке розмежування.

Творчість М. Чайковського заслуговує на увагу в епічній спадщині «української школи» польського романтизму. Незважаючи на чисельні дослідження, присвячені творчості окремих її представників та аналізу загальних тенденцій розвитку на тематичному, образному, стилістичному рівнях, прозове надбання «української школи» залишається маловивченим. Більше того, твердження щодо його характеру є диференційованими, адже сам розповідний жанр був надзвичайно різноманітним.

Мета даного дослідження полягає у цілісному осмисленні особливостей епіки М. Чайковського та спробі виокремити її місце та роль у розвитку «української школи» польського романтизму. Предметом дослідження стали вияви рецепції та типології прози, художня майстерність М. Чайковського в контексті «української школи», зв'язки між літературним процесом доби, творчістю та самоідентифікацією митця, а також особливості втілення романтичного етногероя, погляд на козаччину, що висловлені як у самих творах, так і у авторських передмовах, коментарях, примітках, які становлять інтегральну частину творчого доробку письменника.

Методологічною основою є загальнонаукові принципи історизму, цілісності та об'єктивності, процес становлення особистості в багатокультурному просторі, концепція діалогу культур. При вивченні прози М. Чайковського враховувалися світоглядні позиції автора, що дало змогу системно окреслити проблематику, поетичні та жанрові особливості творів. Дослідження спирається на принципи герменевтичного (доводить варіативність аналізованого феномену), наративного (застосовується для визначення специфіки наративної ситуації та ролі наратора, тла зображення, образної системи), культурно-історичного (забезпечує об'єктивність, враховуючи біографію письменника, його культурне оточення, переконання, історичні обставини), інтерпретації міфу (дозволяє пояснити формування міфологем), філологічного (забезпечує науковий підхід до літературного аналізу епічних текстів) методів. Під час дослідження історії та умов написання твору використовувався біографічний метод. Реконструкція процесу та міри трансформації життєвого матеріалу у його перетворенні в художню дійсність вимагає застосування моделюючого методу.

Теоретичну основу дослідження становлять здобутки теоретиків та істориків літератури І. Франка, М. Грушевського, що отримали розвиток у працях українських полоністів О. Астаф'єва, М. Брацкої, Ю. Булаховської, Г. Вервеса, В. Ведіної, В. Гна-

тюка, Р. Гром'яка, В. Єршова, Р. Кирчіва, В. Крементуло, Д. Наливайка, Є. Нахліка, А. Нямцу, Л. Оляндер, Н. Петриченко, Н. Поплавської, Р. Радишевського, російських – Г. Д. Гачева, І. К. Горського, Л. А. Софронової, В. А. Хорева, польських – Б. Бакули, А. Вітковської, З. Вуйчіцької, М. Гловінського, Е. Касперського, М. Квапішевського, Г. Круковської, Ст. Маковського, В. Смоховської-Петрової, Ст. Ульяша, А. Фабіановського, М. Яньон, а також зарубіжних вчених Г. Грабовича, Г. Рітца, що забезпечує теоретико-методологічне підґрунтя вивчення історії та міфотворчості та становить основу для комплексного висвітлення творчості М. Чайковського.

Серед генерації, яка опинилася після польського листопадового повстання 1830 – 1831 рр. за межами вітчизни, М. Чайковський заслуговує на увагу з двох причин: як відомий у Франції, а потім у Туреччині (з 1850 року як Садик Паша) політичний діяч угруповання «Готель Ламберт» та автор творів, написаних польською мовою на історичну тематику. Він створив, насамперед, романи і повісті, а також менші прозові форми: оповідання та гавенди. Протягом чотирьох років (1837 – 1841) вийшли друком у Парижі, Лейпцигу, Познані десять книг з понад тридцятьма творами. Наступний – «східний» період творчості склали книги, видані в Туреччині (1841 – 1872 рр.), які, на думку істориків літератури, не мали такої популярності.

Поштовхом для створення історичних оповідань та повістей стала еміграційна дійсність письменника, адже романтизм створив виняткові умови, аби літературна творчість стала способом життя, а роль творця тісно перепліталася з іншими видами суспільної діяльності людини. У Парижі М. Чайковський стає відомий як козак, тісно пов'язаний зі своєю батьківщиною. *«Він був так українцем, як Міцкевич був литовцем. Ця його Україна – від Глембоцьких і Брюховецьких – була чимось невід'ємним від Польщі. Та для французів слово «козак» мало смак екзотики»* [3, с. 103].

Сумно і тяжко було козакові на чужині, адже Паризькі вулиці зовсім не були схожі на рідний Бердичів. У цьому чужому оточенні почав згадувати свій край. Уже був досвід використання пера для передачі своїх думок, але для повного полегшення треба було вилити їх рідною мовою. М. Чайковський розумів, що козаки своєю міццю нищили ворога, а поезія для нього була тією силою, яка біла по струнах душі. Тому, аби наповнити душі своїх товаришів, молодий поляк закохався в писання, поки не було можливості напряму подолати ворога. Ідеї, образи, події шукає в своїй пам'яті та в доступних у Парижі джерелах. Вивчає історію козацтва, битви, мотиви, згадує діда Левка. У 1833 році як результат творчих пошуків з'явилися «Козацькі повісті». *«Літери рукопису видавалися схожими на каракулі козацьких нагайок. Українська справність і свобода виступали навіть у зовнішній формі»* [3, с. 103].

Світ, зображений в творах, є патріотичною проекцією ідейних основ автора. М. Чайковський використовує різноманітні прийоми, аби його твори могли служити національній справі. Козакофільство, слов'янофільство та колоритна особистість стали підставою його письменницької творчості. Ідея всеслов'янського єднання, пронесена через усе життя, мала варіативні форми польсько-слов'янського світу, слов'янофільсько-турецької коезистенції, слов'янсько-турецького єднан-

ня, турецько-російського компромісу. Жодна зі спроб створити єдину слов'янську сім'ю народів М. Чайковському – ані політику, ані письменнику – не вдалася.

Співіснування в художніх творах романтиків міфу та історії є очевидним, адже історичні події мали підтверджувати правдивість міфічного переказу, міф же, в свою чергу мав надавати сенсу історії. В історичних повістях М. Чайковського багато містифікації. Таким чином він злагоджував жорстокі вчинки козаків, викликані негативним впливом московщини. Головним для нього була не історична достовірність, а ідейне послання творів.

Із перспективи міфічного мислення, як і історичного розвитку української проблематики, козакофільство — перша та найелементарніша фаза цього великого психосимволічного феномена; з часом він стає набагато складніший і трагічніший. У прозаїків «української школи» козакофільство проявляється в поєднанні колективної ностальгії і героїчного піднесення. Однак козакофільство М. Чайковського відрізнялося від загальних модних тенденцій того часу, тому що не мало тимчасового характеру. Письменник до кінця життя залишався вірним своїм поглядам. Доречною при цьому є характеристика М. Чайковського, надана йому З. Красінським: *«Є тут М. Чайковський Вернигора. Відважний їздок, який з усього Риму сприймає лише вроду Кампанії, бо та нагадує йому степи і який загалом не цікавиться руїнами вічного міста. Він присідає на основу коринтської колони і розмовляє про Скібіцького, якого зарізали гайдамаки. Коли йде до Колізею, пригадує собі, як отаман Конашевич проткнув Безбородька. У Термах каракалі він бачить Чарнецького, який страчує отамана Виговського. Що ж стосується козаччини, то це єдиний дослідник, глибокий, проникливий, догадливий, смілий та жвавий історик, козацький романіст, а всім своїм серцем і всіма думками щирий польський шляхтич»* [3, с. 345].

Ідентифікація України з козаччиною є надзвичайно глибокою в творчості М. Чайковського, ця тема набуває просто міфічного звучання. Тут виявляється подвійне козацько-шляхетське походження, лояльність, патріотизм. Україна для М. Чайковського була, перш за все, багатокультурною, ментальною, вимріяною вітчизною, котру беріг письменник у своїй свідомості. Своєрідна, виведена з героїчного минулого ідеалізована модель незалежної держави, яка мала стати «серцем Європи». Послідовне історико-хронологічне розташування творів складає оригінальний козацький літопис.

Сюжетна своєрідність творів М. Чайковського коливається поміж двома полюсами: поетичною прозою та історичною повістю. Автор не може зробити остаточного вибору, можливо через обрану ним тематику, що визначала його стиль. Поетику творів характеризує народний, героїчно-сентиментальний, захоплюючий, вальтерскоттівський спосіб розповіді про минуле. Розмірковуючи над втіленням романтичної концепції особистості, Бовсунівська відзначила, що «романтичний антропоцентризм природно з'єднувався з етноцентризмом. Тому романтична культура – завжди культурна. Романтична особистість – це етнокультурний герой» [1, с. 92]. Особливістю романтичного героя у творах М. Чайковського стала

представлена ним багатокультурність середовища – поляк за походженням; козак за внутрішнім покликанням; єврей, росіянин, турок представник балканської культури згідно зі співзвучністю ідей та поривів.

Будучи в еміграції та розпочавши літературну діяльність, М. Чайковський звернувся до близької і зрозумілої йому української тематики. Для того, аби перенести поетичний стереотип вітчизни на прозовий ґрунт – мусив шукати нових шляхів, адже романтична література ще не створила потрібних прозових форм. Перед письменником повстало завдання створити прозову формулу для романтичного українізму, адже Україна як тема для прозаїків залишалася незвіданою землею. Автор-початківець самостійно обрав яким чином народні пісні та перекази перевтілити в художню прозу, літературна критика дещо пізніше винесе цю проблему на обговорення, окрім того, жодної письменницької традиції теж ще не існувало. М. Чайковський опрацював власну мовно-стильову нарративну схему. Пошук нарративної моделі відбувався у різних напрямках, часто протилежних. Серед прикладів стилізації виділяються українські думи, народні перекази, балади, гавенди, сатиричні та поетичні повісті, історичні літописи, авантюрні романи.

Виокремлюємо три періоди творчості М. Чайковського. 1835-1841, коли автор перебуває на еміграції в Парижі і спочатку пише французькою козацькі оповідання, а потім виходять, вже тут згадані, «Козацькі повісті», «Вернигора», «Кірджалі», «Степан Чарнецький», «Кошовата», «Українки», «Овручанин», «Гетьман України», «Анна» та ін. Усі ці твори об'єднує польсько-козацька тематика. Дворазове перебування в Італії у 1840-1841 роках призводить до певної зміни тематики творів М. Чайковського. Створюються оповідання події яких розгортаються в Римі, Флоренції, хоч і тут автор влітає козацькі мотиви. Цей період можна назвати італійсько-козацьким. До нього належать короткі оповідання, котрі вийшли під загальною назвою «Повісті». Третій період охоплює роки постійного перебування М. Чайковського в Туреччині, на Балканах та російській Україні від 1843 до смерті у 1886 році. У світ виходять «Козаччина в Туреччині», «Дивне життя Поляків і Польок», «Легенди», «Родина Гілів». Рукописами залишаються повісті – політичні памфлети – «Болгарія» та «Немоляка». Цей період характеризується новою, турецько-слов'янською тематикою, хоча козацькі мотиви і тут посідають далеко не останнє місце.

У перший період своєї творчості М. Чайковський здобув найбільшої популярності. Він видав найцінніший і найоб'ємніший матеріал своїх спостережень із молодості. Всі спогади, пейзажі, кольори, українські образи дуже сильно вкарбувалися в пам'ять. З роками життєвий досвід, нові країни, спостереження затерли, знебарвили минуле, замість того, щоб внести в творчість щось свіже, щойно зване та вивести її на новий шлях. Україна і все пов'язане з нею потужно ввійшло в думки і ніщо нове крізь враження молодості пробитися вже не могло.

У Польщі романи в стилі Скотта особливого поширення набули в другій половині 20-х рр. XIX ст. Під його виразним впливом сформувалися позиція оповідача та характер на рації. Нові риси полягали в тому, що це був абстрактний оповідач, що знаходився поза зображуваним світом і дотримувався своєї історич-

ної дистанції. Він знаходився у світі читача, котрий був, певною мірою, важливою складовою структури твору. Така концепція оповідача надавала йому можливості диспонування загальними подіями та картинками минулого. Іншою рисою оповідача була однорідність, що виражалася гостротою на рації та діалогу. Оповідач не акцентував на своїй нараційній позиції. «*Вальтер Скотт детально зобразив зв'язки поміж політичними подіями та суспільним фоном...*» [6, с. 134].

Попередні послідовники В. Скотта залежали від майстра та не вмiли узгодити його техніки з власними тенденціями. Натомість М. Чайковський умів надати роману особливої атмосфери, що надавала твору гармонійної цілісності. Зовнішні впливи зливаються в самостійний потік почуттів, фантазії, наповнюючи звичну композиційну схему. Натомість інший відомий письменник доби – Ю. Крашевський – у своїх історичних повістях не пішов за традицією В. Скотта, надавши перевагу документу над фавулою, при цьому увиразнював дегероїзацію національної історії, висловлюючи песимістичний погляд на неї. Реалії українсько-польського пограниччя ставали природнім тлом не лише для «людових» повістей Ю. Крашевського, а й для історичних, суспільно-політичних і суспільно-побутових романів. М. Чайковський залишався під впливом англійського письменника, оспівував та ідеалізував козацький світ у переломних моментах його історії, даючи читачеві чудові зразки пластичного й динамічного вальтерскоттівського роману. Наприклад, у романі «Кірджалі» вчинки персонажів та епізоди між собою тісно пов'язані, а читача зачаровують вихри несподіваних розв'язок та захоплюючі мотиви. Як і в романах Вальтера Скотта, в «Кірджалі» є багато загадкових постатей, що поєднують, на перший погляд, далекі події. Читаючи твір, відразу тяжко зрозуміти на чийй вони стороні, чого прагнуть. Лише у кінці твору стає зрозуміло, що отець Павло не священик, а батько Кірджалі. «*Ojciec Paweł jakby ze snu obudzony, postąpił na przód, gwałtownie rozdarł swój habit na piersiach. – Neczaju, jam zabójca Tetery, ja jestem książę Ilwandzy – Kirdżali to mój syn*» [4, с. 185].

Пограничний дискурс у творчості М. Чайковського носив яскраво виражений історичний характер і знайшов своє відображення не лише в площині літературного контексту, але й в додаткових дискурсивних площинах: у передмовах, післямовах, примітках, що становлять не менш значний доробок письменника. На думку Д. Сошовської, така «книжка в книжці» мала не лише доповнювати знання читача, а й створювати ілюзію відповідності літературного задуму історичній правді [8, с. 165].

Значення авторських коментарів до художніх текстів не можна недооцінити. Творчість М. Чайковського поєднує в собі дві письменницькі стратегії. Старопольську традицію небайдкууючого байдкування «*niepróżniującego próżnowania*», що вже відходила в минуле, та нову рису в літературі – використання художнього слова для досягнення іншої, не літературної мети. Література перетворювала автора в пророка, що вказував народіві історичні цілі та шляхи їх досягнення. Таким чином простежується добре відома сьогодні соціотехніка літературного впливу на читача. Створення та представлення певного світу відбувається з метою прив'язання читача до його цінностей, як один із способів впливу на дійсність. Передмови, які систематично добавляв до своїх

творів М. Чайковський, і є елементом такої стратегії переконання. Вони пояснюють читачеві значення твору, розтлумачують неоднозначні літературні ідеї, витягують з минулого те, що на думку автора є актуальним і сьогодні.

Ключем для розуміння автора, фабули творів стають подані вступи, нотатки, пояснення. М. Чайковський опирається на історичні джерела та родинні традиції. Історичними вважає давні правдиві події, які можуть підтвердити вірогідні свідки, у текстах часто використовуються прізвища, відомі з щоденників, що свідчить про залежність письменника від оточуючого середовища.

Доповнення до епічних творів М. Чайковського потребують подальшого детального розгляду і певної популяризації. Зосібна, необхідно звернути увагу на мало зрозумілі та часто просто проігноровані читачем частини книг, різноманітні форми авторських звертань і додатків. Саме тому опрацювання спогадів та реконструкція творчого процесу має важливе значення для об'єктивного літературного прочитання творів М. Чайковського. Письменник з повною відповідальністю міг би сказати про себе словами Міцкевича: «W słowach tylko chęć widzim, w działaniu potęgę, trudniej dzień dobrze przeżyć, niż napisać księgę» [5, с. 127].

Історія слов'ян не пішла за сценарієм, який вимріяв та впроваджував у життя через політичну, військову та літературну діяльність М. Чайковський – Садик Паша. Канули в ріку минулого об'єднання козацтва і польського лицарства, шляхта з цінностями гонору, свободи. Мало хто сьогодні читає твори М. Чайковського, адже відомий він насамперед своєю неоднозначною, авантюрною долею. Отже, літературна творчість митця слова М. Чайковського гідна уваги і вивчення представниками кількох слов'янських літератур: польської, української, російської та болгарської. Саме таким постає образ легендарного нащадка роду українського гетьмана Брюховецького, славного волинянина, який безперечно любив свою батьківщину і шанував предків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовсунівська Т. Історія української естетики першої половини XIX століття. К. : Вид-дім Дмитра Бураго, 2001. 344 с.
2. Цьолик Н. Стратегія переконання читача у творах Міхала Чайковського. *Київські полоністичні студії*. –Т. XXIV. К.: Кафедра, 2014 С. 361-367
3. Chudzikowska J. *Dziwne życie Sadyka Paszy*. Warszawa : PIW, 1982. 570 s.
4. Czajkowski M. *Kirdżali : powieść naddunajska*. Lipsk : Druk. F. A. Brockhaus, 1900. 288 s.
5. Hertz P. *Świat i dom : szkice i uwagi wybrane*. Warszawa : PIW, 1977. 346 s.
6. Janion M. *Prace wybrane*. w 5 t. T. 1. *Gorączka romantyczna*; pod red. M. Czermińskiej. Kraków : Universitas, 2000. 585 s.
7. Makowski St. *Romantyzm warszawski – czyli debiut ukraińskiej szkoły poetów*. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* / pod red. S. Kozaka. 1994. № 2. S. 154–171.
8. Sosnowska D. *Ambiwalencje i sprzeczności: o dziwnych Kozakach w polskiej literaturze romantycznej*. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze* / pod red. S. Kozaka. 1994. – № 5. – S. 165–171.